

**Brno
International
Business School®**

Brno International Business School

ZÁKLADY PRÁVA PRO EKONOMY

Karel Schelle a kol.

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2007

**Brno
International
Business School®**

Publikace byla vydána ve spolupráci se soukromou vysokou školou
Brno International Business School (B.I.B.S., a.s.).

Název: Základy práva pro ekonomy
Autoři: Karel Schelle a kol.
Vydavatel: KEY Publishing s.r.o., Nádražní 733/176, 702 00 Ostrava-Přívoz
v koedici s B.I.B.S., a.s., Lidická 81, 602 00 Brno
Tiskárna: Arch - polygrafické práce, spol. s r.o.
Vydáno v roce: 2007
Vydání: první

© Jana Dostálová, Marek Fryšták, Jaromír Harvánek, Jaroslav Padrnos,
Karel Schelle, Karel Schelle jr., Ilona Schelleová, Ivo Svoboda, Iva Šmídová
2007

ISBN 978-80-87071-17-5 (Key Publishing s.r.o.)
ISBN 978-80-86575-22-3 (B.I.B.S., a.s.)

Obsah

1. Základní právní pojmy	5
<i>(JUDr. Jana Dostálová; JUDr. Jaromír Harvánek, CSc.)</i>	
2. Organizace veřejné správy	73
<i>(PhDr. et JUDr. Ivo Svoboda)</i>	
3. Organizace soudnictví, státního zastupitelství a právní služby	100
<i>(JUDr. Ilona Schelleová, Dr.)</i>	
4. Občanské právo	113
<i>(doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.; JUDr. Karel Schelle jr.; PhDr. et JUDr. Ivo Svoboda)</i>	
5. Obchodní právo	173
<i>(JUDr. et PhDr. Jaroslav Padrnos, CSc.)</i>	
6. Pracovní právo.....	239
<i>(JUDr. Irena Píchová, Dr.)</i>	
7. Finanční právo	275
<i>(PhDr. Iva Šmídová)</i>	
8. Vybrané problémy z hospodářské kriminality	297
<i>(JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.)</i>	

Základní právní pojmy

Vymezení pojmu a funkce práva

Co je právo?

„Co je právo“, to právě není bezpečně známo. (Vladislav Čermák, *O podstatě práva*).

Jen málo otázek, které se týkají lidské společnosti, bylo kladeno s takovou naléhavostí a bylo zodpovídáno tolika učenci s takovou naléhavostí a bylo zodpovídáno tolika učenci a tolika způsoby, jako otázka – co je to právo (H. L. Hart, *The Concept of Law*).

Právo je určitý řád, upravující určité vzájemné vztahy jednotlivců v určitém společenském celku. (J. Pošvář, *Obecné pojmy správního práva*).

Na stručně formulovanou otázku nenacházíme jednoznačnou odpověď. Nesetkáváme se s definicí. To, co se objevuje v nejrůznějších pokusech o zodpovězení otázky je určitou charakteristikou, nikoli přesnou, vyčerpávající definicí.

Obtíže definice odpovídají abstraktnímu charakteru pojmu, jeho nejednoznačnosti – je abstraktem typu přátelství, láska. Je pojmem mnohoznačným (polysem).

Nejčastěji se setkáváme s rozlišením objektivní a subjektivní právo. Vedle těchto však také například s rozlišením psané právo, nepsané právo, vnitrostátní právo, mezinárodní právo, autonomní právo, heteronomní právo, právo kogentní, právo dispozitivní, právo striktní, právo pružné, právo veřejné, právo soukromé, hmotné právo, procesní právo.

V současné právní vědě se v přístupu ke zkoumání práva objevují 3 směry, které spojují právo s dalšími přívlastky:

Směr přirozenoprávní - směr dualistický – rozlišuje právo dané (vytvořené lidmi) a právo přirozené, které pochází z různých zdrojů (Bůh, ratio, produkt přírody).

Směr pozitivistický - zajímá se o právo v podobě obsahu právních norem, obsažených v pramenech práva, vytvořených právo tvorným subjektem. Nezajímá se o vznik práva ve společnosti, působení práva ve společnosti tak jako směr sociologický.

Směr sociologický - zkoumá právo širěji než pozitivisté. Právo je zkoumáno jako společenský jev v širších souvislostech, nejde o „pouhý“ výklad právních norem.

Právo tvorba

Právo tvorba vyjadřuje způsob utváření (konstituování) práva ve společnosti.

V nejširším slova smyslu zahrnuje činnost od samovolného vytváření (konstituování) práva ve společnosti až po přesně formalizovaný proces vytváření práva zvláštními – právo tvornými subjekty, provázený obsahovými a formálními prvky (viz též kap. Prameny práva).

V širším slova smyslu vyjadřuje tvorbu, vznik veškerých pramenů práva. Zahrnuje nejen právo zákonné, ale i právo soudcovské či právo obyčejové (někdy označované „lidové“). Zahrnuje i tvorbu práva inter partes – tvorbu práva autonomního.

V užším slova smyslu zahrnuje tvorbu označovanou termíny legislativa, zákonodárství. Je činností odbornou, právní, právněpolitickou. Právo tvorné subjekty jsou přesně vymezeny (u nás Ústavou). Zahrnuje prvky kreativní i derogativní (tvorbu, změnu, rušení právních norem).

Tvořit zákonné právo mohou subjekty nadané právo tvornou pravomocí, tj. schopností vydávat, měnit, rušit právní normy. Tato schopnost je vymezena funkčně (kdo může, musí právo tvořit) i věcně (v jakém rozsahu).

Legislativa v širším slova smyslu vyjadřuje tvorbu nejen zákonů, ale i nařízení, vyhlášek, opatření, v užším slova smyslu pouze tvorbu zákonů.

Termín (pojem) legislativa bývá užíván též jako synonymum pojmu právní řád.

Objektivní a subjektivní právo

Objektivní právo (law) je teorií vymezováno jako souhrn právních norem.

Subjektivní právo (right) je synonymem oprávnění. Vyjadřuje souhrn možností chovat se právem stanoveným způsobem. Objektivní právo určuje meze subjektivního práva.

Souhrn právních norem tvořících objektivní právo má systémový charakter. Je mu tedy vlastní zvláštnost provázející systém a to

- určitá uspořádanost celku
- relativní stabilita
- složení z dílčích, relativně samostatných částí
- části jsou spojeny vazbami.

Aplikováno na objektivní právo znamená, že nejmenší smysluplnou jednotkou tohoto celku je právní norma. Vazby zákonnosti a podzákonnosti, původnosti a odvozenosti umožňují uspořádání objektivního práva. Vědecká teorie dala tomuto vertikálnímu uspořádání norem podobu pyramidy, na jejím vrcholu je právní norma absolutně nejvyššího stupně právní síly.

Objektivní právo jako specifický normativní systém je typický svými znaky: formou, výlučností (jedinečností, obecností), státním donucením.

Při vymezení pojmu objektivní právo klade teorie důraz na formální stránku.

Forma je pro objektivní právo znakem, který je potvrzením existence práva. Naplněním tohoto znaku je dána možnost odlišit právo a jiné normativní systémy. Existence formy (naplnění tohoto znaku) je nezbytným předpokladem možného užití státního donucení.

Forma je označením nejen vnější jevové stránky, ve které se právo prezentuje, ale také v širším slova smyslu dodržením procedurálního postupu tvorby práva až po výsledný efekt, tak jak je předvídan ústavním zákonodárstvím, subjekty, kteří jsou ústavou stanoveni jako možní právotvůrci.

Výlučnost objektivního práva spočívá v jeho jedinečnosti. Je tedy jedno jediné státem tvořené právo, není na výběr dáno z více variant objektivního práva (v případě ostatních normativních systémů - náboženství, morálka - takto uvažovat můžeme - je více možností). Proto také je obecně závazné.

Státní donucení je rysem typickým pouze pro právo. Rozměr přesahuje pouhý význam sankce. Varianty státního donucení a jeho mechanismus je tvořen právem při jeho regulativním působení.

Systém objektivního práva je dynamický, mění se, není strnulý, neměnný. Je otevřený, je doplňován novými normami a derogací dochází k vyčleňování norem ze systému. Má svůj účel, tímto společenským účelem je regulace společenských vztahů či konstituování právních vztahů, vytváření podmínek pro jejich rozvoj a ochranu.

Objektivní právo jako souhrn norem působí na chování lidí preventivně – nabízí model chtěného chování nebo následně – po porušení povinnosti následuje sankce.

U subjektivního práva je teorií kladen důraz na obsahovou náplň tvořenou:

- možností být nositelem práv a povinností (součástí obsahu spočívající v právní subjektivitě jako základním předpokladu)

- možností realizace oprávnění (právo chovat se, míra možnosti chování)
- možností plnění povinnosti (právo vyžadovat chování od jiného)
- možností užití státního donucení (právo požadovat od státu právo na ochranu svého subjektivního práva a jistota, že se mu takové ochrany dostane).

Subjektivní právo má své zdroje (prameny) v zákoně, ve smlouvě, v úředním rozhodnutí nebo událostech. Teorie připomíná také uznání tzv. automatické normotvorby.

Funkce práva

Právo je celospolečenský regulativní systém. Jeho hlavním společenským účelem je regulace vztahů ve společnosti. Základním úkolem regulace je ochrana lidského života a uspořádání společenských vztahů. Součástí regulace je také stanovení podoby smluvního práva (toto váže inter partes, avšak je zaštitěno státním donucením), stanovení podoby vlastnického práva. Prostřednictvím práva je provedena dělba práce i v rámci státního mechanismu (zákony vymezují kompetence). Státní donucení a mechanismus jeho působení je rovněž vymezeno právními normami (zákonem). Právní normy zakotvují institut právní odpovědnosti. Základní funkcí práva je funkce regulativní.

Právo zároveň působí jako významný nástroj řízení a kontroly. Prostřednictvím práva je hodnocena realita. Dosažený efekt (realita společenského dění) je konfrontován s idealitou (prezentovanou chtěným modelem objektivního práva). Prostřednictvím nařízení a sankcí je možné řešit případné odchylky. Protiprávnost je vždy důvodem ke spuštění donucujících mechanismů.

K působení práva patří i funkce výchovná. Právo poskytuje informace. Vymezuje prostor pro jednání. Umožňuje poznávat, hodnotit, rozhodovat se, v případě kolize nést odpovědnost za jednání, které je v rozporu s dikcí objektivního práva.

Platí: „Každý může činit vše, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ (citace čl. 2, odst. 3 Listiny základních práv a svobod. obdobně Ústava čl. 2, odst. 4: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“).

Informace, které právo poskytuje umožňují jednotlivcům sladit potřeby a zájmy se zájmy a potřebami společenskými (právo svým direktivním působením usměrňuje potřeby a zájmy jednotlivce, některé omezuje, jiné preferuje – působí direktivně, restriktivně i protektivně). Právem poskytované informace usnadňují rozhodování, umožňují snazší orientaci v budoucích situacích (určité situace řeší konstantním způsobem – plní funkci facilitační a prediktivní).

Právo funguje jako hodnotící soustava, vše, co se děje, má být intra legem nežádoucí je contra legem.

Prameny práva

Materiální a formální prameny práva

Také pojem „pramen práva“ je pojmem mnohoznačným (původ, zdroj, vnější podoba). Jde-li o „vše“, co způsobuje, že právo je takové, jaké je, hovoříme o *materiálních pramenech práva*. Různé jevy - jejich četnost, se váží k vývojovým etapám práva a jeho pojetí. Můžeme se setkat např. se sociálními poměry, třídními zájmy, boží vůlí, duchem národa, historickými událostmi, geografickými podmínkami.

Jde-li o vnější jevovou stránku práva, která je výsledkem specifického procedurálního postupu, hovoříme o formálním prameni práva.

Formální pramen práva je spojen s možností státního donucení i obecného normativního působení na potenciální adresáty pravidla chování (právní normy).

Za *právní normu* je možné považovat jen takové pravidlo chování, které má podobu některého z pramenů státem stanoveného či uznaného.

Dle způsobu vzniku a vyjádření rozlišujeme právo zákonné, soudcovské a právo obyčejové. Dosažením vnější jevové stránky, ve které je právo prezentováno (formálního pramene práva) je završen proces právotvorby.

Pro *právo zákonné* je tento proces spojen s otázkami pravomoci, působnosti, publikace. Tyto otázky jsou řešeny zákonnými ustanoveními – u nás plní funkci rekogniční normy Ústava, ta řeší otázku formy práva.

Pro *obyčejové právo* je proces vzniku spojen s tzv. *longa et inveterata consuetudo*, s konkrétností (ze které lze odvodit, zda se tento příčí či nepřičí dobrým mravům a společenským zájmům), protože jde o pravidlo v pozici pozitivního regulátora chování je pochopitelně žádoucí, aby ke kolizi s mravy a zájmy nedocházelo. Konkrétnost zároveň umožňuje naplnit sdělnost obyčejového práva pro svého adresáta. Proces dosažení formy právního obyčeje vrcholí sankcionováním.

Soudcovské právo je vytvářeno při autoritativní aplikaci. Právo je tvořeno v rámci procesu soudcovského a správního rozhodování.

Klasifikace pramenů práva

V teorii se obvykle tradují tyto základní druhy vnějších forem práva (formálních pramenů):

- právní obyčeje
- soudní a správní precedenty
- normativní právní akty
- normativní smlouvy

V uvedené soustavě je obsaženo jak *hledisko pozitivistické* (jak vzniká právo v určitém státě - způsob tvorby), tak *hledisko historické* (vývoj od obyčejů po složitější formy).

Formální prameny práva lze rozdělit na ty, jejichž vyjádřením je právní akt. Tuto skupinu tvoří:

Normativní právní akty, soudní a správní precedenty, normativní smlouvy - jsou výsledkem činnosti státu, vyvíjené prostřednictvím subjektu, který je nadán příslušnou pravomocí tyto prameny tvořit, případně měnit, rušit.

Druhou skupinu tvoří pramen, u kterého forma a donucení splývají, jehož formálním vyjádřením je sankcionování. Tuto část skupiny formálních pramenů práva tvoří *právní obyčej*. Vznik právních obyčejů je spojen s „živelnou“ tvorbou práva, v tomto případě nejde o cílevědomou činnost právo tvorného orgánu.

Všechny tyto prameny, jsou vnějším vyjádřením právních norem. Stanovují, že něco má být, něco se má konat a zároveň se vztahují k určitému okruhu společenských vztahů.

Jednotlivé prameny práva se vyznačují specifickými rysy.

Normativní právní akt

je výsledkem realizované legislativní pravomoci státu, je státem tvořenou formou práva

vyznačuje se podstatnou mírou obecnosti a to co do subjektu i objektu svého působení, jeho prostřednictvím se stanoví, mění nebo ruší právní normy

je spojen s možností užití státního donucení, jeho prostřednictvím se právním normám dostává všeobecné právní síly.

Soudní a správní precedent

je rovněž výsledkem činnosti státního orgánu, jde o výsledek činnosti soudního či správního orgánu, proto bývá nazýván také *soudcovským právem*, je výsledkem aplikačního procesu.

Pramenem práva je individuální právní akt (první rozhodnutí ve věci) – část rozhodnutí – *ratio decidendi*. Normativního významu nabývá, jestliže *precedens* řeší případ jinými prameny práva dosud neregulovaný. Tím se vlastně stává pramenem práva. Typickou oblastí precedentního soudcovského práva je oblast anglosaské právní kultury.

Při soudcovské tvorbě práva se kombinují dva principy:

- princip *zachování* precedentů - soudce má ve svém rozhodnutí vždy respektovat předcházející rozsudky vyššího nebo stejného stupně.
- princip *hledání* rozdíků - je v soudcovském právu hlavní metodou, jeho podstatou je hledání odlišností, které se v předcházejícím rozhodnutí nevyskytují a jsou důvodem pro upřesnění, doplnění nebo formulování nového rozhodnutí.

Právní obyčej

je nejstarší pramen práva. O obyčeji jako obyčeji právním hovoříme, vyznačuje-li se těmito rysy:

- dlouhotrvajícím, faktickým, masovým uskutečňováním určitého chování na určitém území,
- určitostí (konkrétností) takového pravidla chování,
- sankcionováním (státní donucení nastupuje po porušení pravidla chování). Formální vyjádření nespočívá ve formě právního aktu (rozhodnutí, usnesení, opatření). Formou je jeho sankcionování.

Právní obyčej bývá někdy označován jako právo nepsané. Tento termín se dotýká spíše původu obyčejového práva. V rozvinutějších právních kulturách se setkáváme s obyčejovým právem psaným, jde však o soukromoprávní sepsání obyčejového práva. Soukromoprávní sepsání nemění podstatu obyčejového práva, nedochází takto ke změně obyčejového práva v právo zákonné.

Konstituování právního obyčeje cestou opakujícího se modelu chování, bez apriorního záměru právo tvořit speciálními právotvornými subjekty, se projevuje v označení právního obyčeje jako práva lidového.

Obyčejové právo se může vzhledem ke své povaze uplatňovat v období relativně pomalého vývoje společnosti. Právní obyčej je pramenem vnitrostátního práva i práva mezinárodního. V mezinárodním právu je vedle normativní smlouvy pramenem nejvýznamnějším.

Normativní smlouvy

Smlouva je souhlasným projevem vůle dvou či více subjektů. Figuruje v pozici právní skutečnosti nebo pramene práva.

Jako právní skutečnost je okolností, se kterou je spojen vznik, změna, zánik právního vztahu, nemá však obecný normativní význam. Např. kupní smlouva uzavřená mezi Janem Novákem a UPS Technology, s. r. o.

Významu pramene práva nabývá, když její ustanovení nebo alespoň některá z nich jsou obecná a regulují závazně celou skupinu společenských vztahů, stejného druhu, neurčitého počtu. Tyto vztahy se ustanoveními normativní smlouvy řídí. Normativní smlouva jako pramen práva dominuje v právu mezinárodním, její význam však vzrostl v právu vnitrostátním.

Ústava České republiky je od června 2002 v otázce kontaktu mezinárodních smluv a vnitrostátního práva konkrétnější, proklamuje dodržování závazků vyplývajících z mezinárodního práva pro Českou republiku. Zároveň v ustanovení čl. 10 konkrétněji než v předchozí úpravě uvádí:

Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Dle čl. 10 a) mohou být některé pravomoci orgánů České republiky

přeneseny mezinárodní smlouvou na mezinárodní organizaci nebo instituci. Zároveň však k ratifikaci takové smlouvy je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví – li ústavní zákon že k ratifikaci je třeba souhlas daný v referendu. O souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10 a) a Ústavy s ústavním pořádkem před její ratifikací rozhoduje Ústavní soud. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována.

O otázkách souvisejících se závazky vyplývajícími z členství České republiky v mezinárodní organizaci nebo instituci uvedené v čl. 10 a) vláda pravidelně a předem informuje Parlament. Nezbytného souhlasu obou komor Parlamentu je třeba k ratifikaci mezinárodních smluv, o kterých hovoří čl. 49 Ústavy. Tento souhlas je potřebný k ratifikaci mezinárodních smluv upravujících práva a povinnosti osob spojeneckých, mírových a jiných politických z nichž vzniká členství České republiky v mezinárodní organizaci hospodářských, jež jsou všeobecné povahy o dalších věcech, jejichž úprava je vyhrazena zákonu.

Frekvence výskytu pramenů práva není shodná ve všech oblastech právní kultury. Pro naše teritorium je typickým pramenem práva normativní právní akt. Významnými prameny jsou i normativní smlouvy. Zvyšující se význam tohoto pramene práva vedle již zmíněných ustanovení dokládá i novelizovaný čl. 95 Ústavy, podle kterého je při rozhodování soudce vázán pochopitelně zákonem, ale i mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu. V tomto je právní úprava nová, zdůrazňující důležitost normativní smlouvy.

Soudy působí v pozici autoritativně aplikujícího subjektu, který právo autoritativně aplikuje. Významnou měrou se však podílejí na dovytváření a dovyjadřování práva. Ústavní soud působí v roli negativního právo tvůrce. Tato pozice je dána ustanoveními Ústavy, dle kterých Ústavní soud rozhoduje o zrušení zákonů (popř. jejich částí) či jiných právních předpisů nebo jejich částí, jsou-li pro to dány podmínky. Pokud jsou zákony v rozporu s ústavním s ústavním pořádkem. V případě, že jsou jiné právní předpisy v rozporu s ústavním pořádkem nebo se zákonem. Ústavní soud rozhoduje i o souladu mezinárodní smlouvy dle čl. 49 Ústavy s ústavním pořádkem a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována.

Typickým znakem současné tvorby práva v České republice je postupné sblížení s právním řádem Evropské unie a právním řádem členských států Evropských společenství. Mezinárodní smlouvou je i Evropská dohoda (Asociační dohoda), podepsaná 4. října 1993, která vstoupila v platnost 1. února 1995. Tato zakládá přidružení mezi Českou republikou a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy. Dohoda byla publikována ve Sbírce zákonů. Česká republika je jí vázána při budování právního řádu a jeho slučitelnosti s právními předpisy Unie.

Právní normativní akty

Normativní právní akt je rozhodnutí, usnesení či opatření subjektu nadaného legislativní pravomocí. V podstatě jde o výsledek realizované legislativní pravomoci (pravomoci vydávat, měnit, rušit právní normy). Nabývá konkrétní podoby jako ústavní zákon, zákon, zákonné opatření, vyhláška, vládní nařízení, nařízení okresního úřadu, nařízení obce, nařízení kraje.

Základním právním zakotvením legislativní pravomoci jsou ustanovení ústavy.

Subjekty, které jsou nadány legislativní pravomocí nazýváme zákonodárnými, legislativními či právotvornými subjekty.

Legislativním subjektem v užším slova smyslu je Parlament (jediný výlučný zákonodárny orgán České republiky). Figuruje v pozici tvůrce ústavy, ústavních zákonů, zákonů, zákonných opatření. Legislativními subjekty v širším slova smyslu jsou i další subjekty, kterým je ústavou nepodmíněně či podmíněně dána legislativní pravomoc.

Touto pravomocí je vedle Parlamentu, na základě ustanovení ústavy vybavena vláda, ministerstva, správní orgány, zastupitelstva územních samosprávních celků (obecně závazné vyhlášky obce, obecně závazné vyhlášky kraje). Na úrovni územních samosprávních celků vznikají i jiné právní předpisy (nařízení obce, nařízení kraje, nařízení okresních úřadů.).

Co do formy je normativní právní akt výsledkem procedurálního postupu právem předepsaného, který vrcholí náležitou publikací.

Obsahem normativního právního aktu jsou vedle právních norem vymezení pozitivně právních pojmů užívaných v aktu, závazná interpretační ustanovení, zmocňující ustanovení (delegace kreativní, delegace kumulativní) či odkazy na již existující právní úpravu.

Ve výjimečných případech nemusí normativní právní akt přímo obsahovat právní normy, ale může potvrzovat platnost rozhodnutí jiného orgánu.

Vytvořený, schválený, náležitě publikovaný normativní právní akt se dostává do složitých vzájemných vztahů s normativními právními akty již vytvořenými, perspektivně také s těmi, které budou následovat. Respektuje obecné zásady, provázející výstavbu právního řádu (dynamiku, racionalitu – doplňování právního řádu, jeho změny, požadavek obsahové bezrozpornosti).

Postavení orgánu, který normativní právní akt vydal, a právní síla jsou důležitými ukazateli, kteří umožňují tyto prameny práva členit, či systematicky řadit.

Právní síla je vyjádřením vlastnosti právní normy (normy se liší intenzitou právní síly).

Platí: *právní norma nižší právní síly nesmí odporovat právní normě vyšší právní síly.*

Primární (zákonné) *právní* normy jsou v postavení norem silnějších než právní normy sekundární (podzákonné).